

CASCADE

bulletin voor tuinhistorie

Jaargang 2011 (20) nummer 1

J. Bolleurs, te Haarlem, Architect in het aanleggen van Tuinen, Engelsche Bosschen enz., na de nieuwste modernste smaak

Jan Holwerda

Onder de titel *Minder in tel en aanzien, en toch ook knap is eene Boleurs* introduceerde Ronald van Immerseel twee onbekende tuinontwerpers, vader Arent en zoon Jan Bolleurs.¹ Arent Bolleurs was hortulanus van de Haarlemse Hortus en ontwerper van de heraanleg van 1791. Jan Bolleurs was ontwerper van een alternatief plan voor de Haarlemmer Hout en moet als tuinarchitect een zekere naam hebben gehad gezien de opmerking welke de titel van bovengenoemde bijdrage vormt. Andere werken kennen we niet en ook nauwelijks andere gegevens die op de Bolleurs betrekking hebben.

In de navolgende bijdrage zullen eerst meer persoonsgegevens worden opgevoerd. Vervolgens wordt ingegaan op de bloembollen- en zaadhandel Durman en Bolleurs. En tot slot zal middels een aantal advertenties worden geschetst hoe Jan Bolleurs zich door de jaren heen aanbeveelt als architect, tekenaar en aanlegger van tuinen, buitenplaatsen en lusthoven.

Aanvullende persoonsgegevens

Onder de naam Arent Hendrik Bolleurs (1762-1839) staat Arent Bolleurs in de overlijdensakte van 21 december 1839. Hij stierf op 20 december 1839 en was toen 77 jaar oud.²

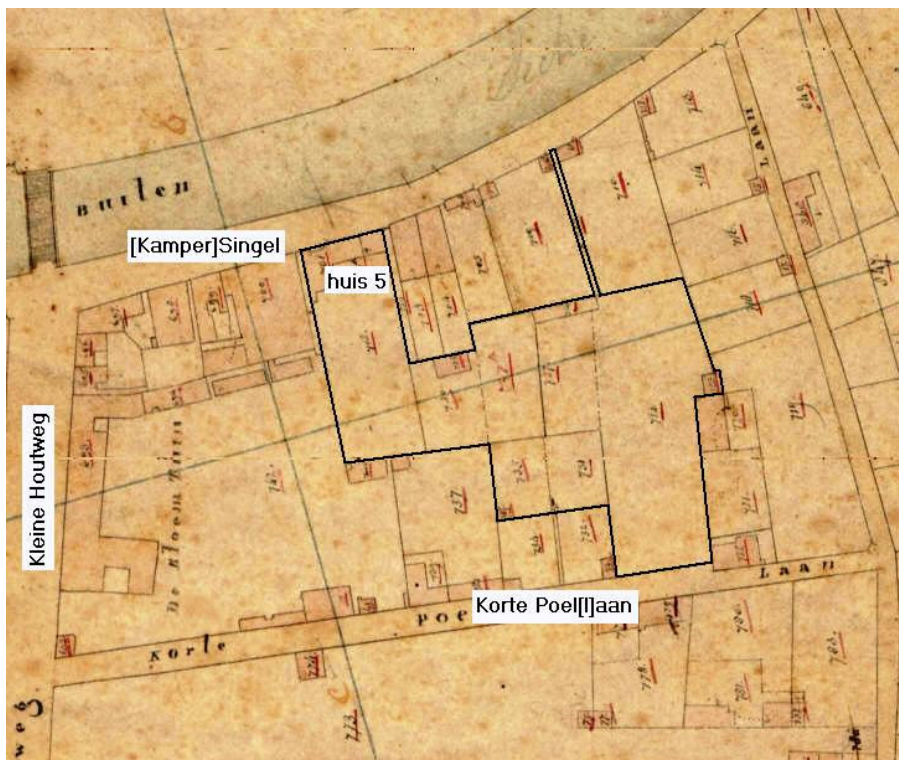
In het artikel van Van Immerseel wordt aangegeven dat Arent in oktober 1835 een ontslagverzoek doet (aan de *Plaatselijke commissie van geneeskundig toezicht te Haarlem*) en als reden opgeeft dat zijn zoon is overleden en dat hijzelf door zijn hoge ouderdom en bijbehorende lichamelijke beperkingen zijn taken in de hortus niet meer naar behoren kan vervullen. Ook al wordt de naam Jan Bolleurs niet in deze bron genoemd, toch is geconcludeerd dat hier gesproken wordt over Jan en dat daarmee zijn sterfjaar 1835 is.³ Kort

genealogisch onderzoek wijst echter uit dat Arend en zijn vrouw Johanna Maria Hulstkamp (1764-1824) in ieder geval twee dochters en drie zonen hebben: Dorothea Sophia Bolleurs (1783-1852), Jan Bolleurs (1785-1855), Catharina Suzanna Bolleurs (1787-1858), Anthonie Bolleurs (1789-) en Theodorus Henricus Bolleurs (1799-1835).⁴ Gezien de gevonden sterfjaren moet de zoon genoemd in het ontslagverzoek Theodorus Henricus zijn geweest, en niet Jan.

Dan Jan Bolleurs zelf; het bevolkingsregister Haarlem 1850-1860 levert als geboortejaar 1785 en de overlijdensakte vermeldt de sterfdatum 23 juni 1855.⁵ Als beroep wordt bloemkweker aangegeven en verder blijkt dat Jan met zijn vrouw Catharina Suzanna van Kanegom (1785-1855) als adres Singel huis 5, wijk 7 / buitenwijk 4 heeft.

Uit kadastrale gegevens van 1832 komt naar voren dat Jan Bolleurs verschillende percelen bezit. Het bevolkingsregister noemt als adres Singel huis 5, dit is de huidige Kampersingel. Vanaf de Kleine Houtweg, direct na de Kleine Houtpoort linksaf, is huis 5 inderdaad het vijfde perceel met een huis, pakhuis en *oranjehuis* (lees oranje) met als eigenaar Jan Bolleurs.⁶ Hij is eigenaar of opstalhouder (eigenaar van gebouwen of beplantingen op andermans grond) van een serie aaneengesloten percelen tussen de huidige Kampersingel, de Kleine Houtweg en de Korte Poellaan. Het totaal omvat een huis, vier pakhuizen, een *oranjehuis*, een *loots*, een schuur, tweemaal *bepl.[ante] grond*, eenmaal tuin en zesmaal bloemisterij. Een van de pakhuizen is in gezamenlijk eigendom met Durman en driemaal zijn Bolleurs en Durman gezamenlijk opstalhouder van een perceel met de aanduiding tuin/bloemisterij.⁷

Uit een notariële akte blijkt overigens dat Jan Bolleurs een en ander in 1811 heeft verworven. Na de dood van Dirk Durman verkopen zijn vrouw Susanne Snelts en zijn zoon Albertus Durman de bloemisterij De Zaaftuin voorzien van een woonhuis, koepel, pakhuis en oranje aan Jan Bolleurs.⁸

Afb. 1, De gronden en gebouwen in eigendom van of in gebruik door Jan Bolleurs, een aantal met Albertus Duurman (binnen de zwarte belijning). Kadastraal Minuutplan Haarlem, Noord Holland, sectie F, blad 04, 1822; noorden boven (watwaswaar.nl; bewerking Jan Holwerda).

Naaste burens zijn bekende bloemisten als George Voorhelm Schneevoogt (1775-1850) en Ernst Heinrich Krelage (1786-1855). En ook Jan Moonen, die genoemd wordt in *Afbeeldingen der fraaiste, meest uitheemsche Boomen en Heesters* (1802-1808) van J.C. Krauss (1759-1826), bezit hier een of twee percelen. Verder bezit Jan David Zocher jr. iets naar het oosten een perceel met koepel, aan wat nu het Dirck Pomppad is.⁹

Tot slot hebben Jan en Catharina Suzanna in ieder geval elf kinderen (waarvan twee vroeg gestorven) en bij de jongste, Arend Jan Bolleurs (1832-1890), geeft het bevolkingsregister als beroep *bloemkweker leerling* aan.¹⁰

In 1855, na het overlijden van Jan en Catharina Suzanna, wordt bij akte de memorie van lasten en voorwaarden voor een openbare veiling van de nagelaten gronden en opstanden vastgesteld.¹¹ De Zaa tuin wordt publiekelijk geveild en komt, zoals uit de kadastrale legger blijkt, in handen van de bloemistknecht Johannes Zandvoort.¹² In de akte worden de negen levende kinderen genoemd en wordt bij Arend Jan tuinknecht als beroep en 's-Graveland als woonplaats vermeldt. Hij was ongetwijfeld werkzaam op een van de vele buitenplaatsen aldaar.

Afb. 2, Deze afbeelding uit ca. 1840 laat de oranjerie, broeibakken en duiventil op de bloemisterij van A.C. en H. van Eeden aan de Wagenweg (niet ver van Bolleurs) te Haarlem zien. De tekening wordt toegeschreven aan Henriëtte Knip (1821-1909). Grappig detail is dat de bokkenwagen tegen een boom is gereden, de koetsier in het gras ligt en de bok er vandoor gaat (Noord-Hollands Archief, inv. nr. 53-003720 G).

Advertenties van Durman en Bolleurs, 1802-1843

Vele advertenties, tot nu vond auteur er meer dan 230, met Durman en Bolleurs (en enige met enkel Bolleurs), zijn in diverse jaargangen van landelijke en in regionale kranten verspreid over Nederland gevonden.¹³ Van 1802 tot 1811 betreft het advertenties met *Durman en zoon en A. Bolleurs* en vanaf 1811 betreft het *Durman en Bolleurs*.

Als al aangegeven overlijdt Dirk Durman in 1811 en wordt zijn bedrijf De Zaaftuin vervolgens aan Jan Bolleurs verkocht. Toch blijft een samenwerking tussen Durman en Bolleurs blijkbaar in stand, in de navolgende 30 jaar blijven advertenties met beider namen verschijnen.

De meeste advertenties hebben betrekking op de verkoop van allerlei soorten bloembollen door of namens Durman en Bolleurs. De meeste *verkoopingen* vinden plaats in september of oktober en soms ook in augustus. Enige advertenties betreffen niet de verkoop van bollen, maar van *uitgebroeijde* bloemen. De *verkoopingen* vinden plaats verspreid over heel Nederland. In westelijk Nederland, maar ook van Groningen en Leeuwarden in het noorden, via Zwolle en Arnhem in het oosten, tot Breda en Maastricht in het zuiden. En er is zelfs sprake van *publiquelyke verkoopen* in *Gend* (Gent België).¹⁴

Meestal is een catalogus op het verkoopadres verkrijgbaar en enige malen valt te lezen dat de *respective kopers kunnen, des begerende, een gedrukt berigt over de behandeling, by het kopen gratis overgelegd krygen*.

Tot slot zijn enkele van de gevonden advertenties in het voorjaar geplaatst en dan betreft het bloemzaden, zomergewassen en bloem en groenblijvende heesters: *dienende alles ter verfraaijing van den Pleiziertuin ; soms met berigt hoe een en ander moet worden behandeld*.

Architect in het aanleggen van Tuinen, Engelsche Bosschen

In de *Oprechte Haarlemse courant* van 27 februari en 3 maart 1810 beveelt de dan 24-jarige Jan Bolleurs zich aan als tuinarchitect:

J. BOLLEURS, te Haarlem, Architect in het aanleggen van Tuinen, Engelsche Bosschen enz., na de nieuwste modernste smaak ; biedt als zoodanig aan het geëerde Publiek zijne diensten aan. Kunnende een ieder van eene prompte en civiele bediening verzekerd zijn.

Afb. 3, *Oprechte Haarlemse courant* van 27 februari 1810

Om het jaartal 1810 met enige namen te illustreren: Johann Georg Michael (1738-1800) is al overleden, Johann David Zocher sr. (1763-1817) staat midden in zijn werkzame leven, Gijsbert van Laar (1768-1820) heeft in het voorgaande jaar *Magazijn van Tuin-sieraaden* afgesloten met de uitgifte van het vierentwintigste katern, Hendrik van Lunteren (1780-1848) staat aan het begin van zijn carrière, Johan David Zocher jr. (1791-1870) studeert aan Ecole des Beaux Arts te Parijs en Lucas Pieter Roodbaard (1782-1851) is al wel 28, maar zijn carrière als tuinarchitect start pas in 1819.

Op 15 mei 1817 overlijdt Johann David Zocher sr. te Soestdijk.¹⁵ Zijn zoon Johan David Zocher jr. is zijn opvolger. In een serie advertenties in de *Oprechte Haarlemsche Courant* beveelt hij zich aan, in de uitgave van 7 juni 1817 staat: *Door het Overlijden van mijn Vader J.D. ZOCHER, Architect alhier, zijne werkzaamheden op mij genomen hebbende, zoo wel ten voordele mijner Onmondige Broeders, als voor mij zelve, beveel ik mij aan de goede welwillendheid en aandacht zijner geerde Begunstigers. J.D. ZOCHER J.r. Architect.*¹⁶ Op latere data volgt dezelfde aanbeveling.

En toeval of inspringen op het gat in de markt? De advertentie direct onder die van Zocher jr. is er een van Jan Bolleurs. De tekst luidt: *JAN BOLLEURS, Bloemist en Plaats-Aanlegger buiten de Kleine Houtpoort te Haarlem, biedt zich het geeerde Publiek aan tot het aanleggen van BUITENPLAATSEN en PLAISIER-TUINEN, met al de daartoe behoorende Ornamenten, naar de Modernste smaak, volgens de vooraf door hem ontworpen Plannen en Teekeningen ook met bezorging van het benoodigde, als : bloeiende Heesters, Rozen, Bloemplanten, Zaden, Vruchtboomen en wild Plantsoen; zullende een ieder, bij eene te nemen Proeve, van zijne kunde, promptitude en civiele behandeling overtuigd zijn.*¹⁷

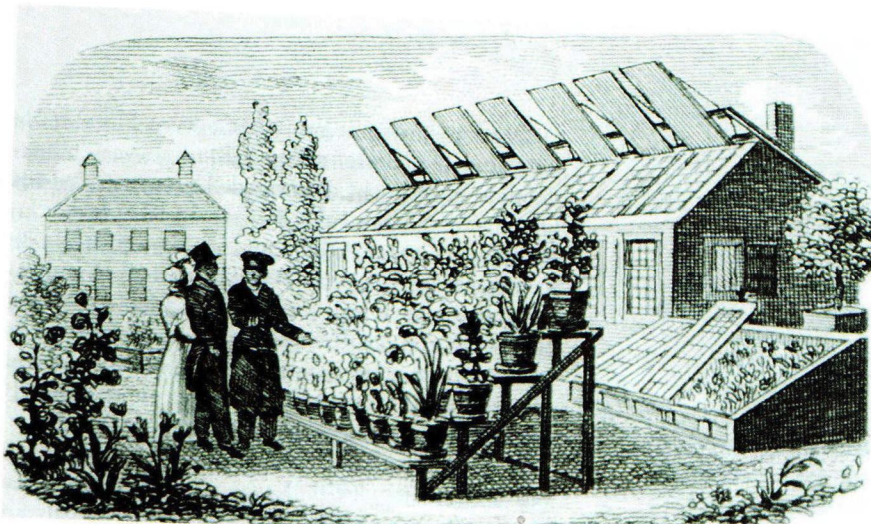
Latere advertenties, dus van na 1817, met de naam Bolleurs betreffen veelal enkel *verkoopingen* van bloembollen en dergelijke en in slechts enkele advertenties wordt de aanbidding tot tuinontwerp en tuinaanleg genoemd. De volgende advertentie uit 1823 is een van dit type:

J. Bolleurs, bloemist en aanlegger van tuinen en buitenplaatsen te Haarlem (...) Ook maakt dezelve zoo wel van groote als kleine terreinen teekeningen, om dezelve volgende, gemakkelijk zelfs de tuinen te kunnen aanleggen en te beplanten; tot groote terreinen, wordt echter meer gevordert, en neemt dezelve dus de te maken veranderingen, bewerking, aanleg en leveren van plantsoen en beplanting, alles tegen de billijkste prijzen aan.¹⁸

Voor kleinere tuinen voldoet blijkbaar enkel een ontwerp. Grotere tuinen of buitenplaatsen vragen meer en in dat geval kunnen Duurman en Bolleurs het hele pakket van ontwerp, aanleg en beplanting leveren.

Advertenties van hetzelfde type uit latere jaren kennen een soortgelijke strekking, maar suggereren dat ook Duurman tuinontwerpen maakt. In de advertenties wordt namelijk steeds in meervoudsvorm gesproken:

(...) Duurman en Bolleurs, bloemisten te Haarlem (...) ; zullende zij op den verkoopdag voor het maken van Teekeningen voor Engelsche Partijen als aanleg, en het leveren van plantsoen tegen het najaar, in genoemd logement te spreken zijn.¹⁹

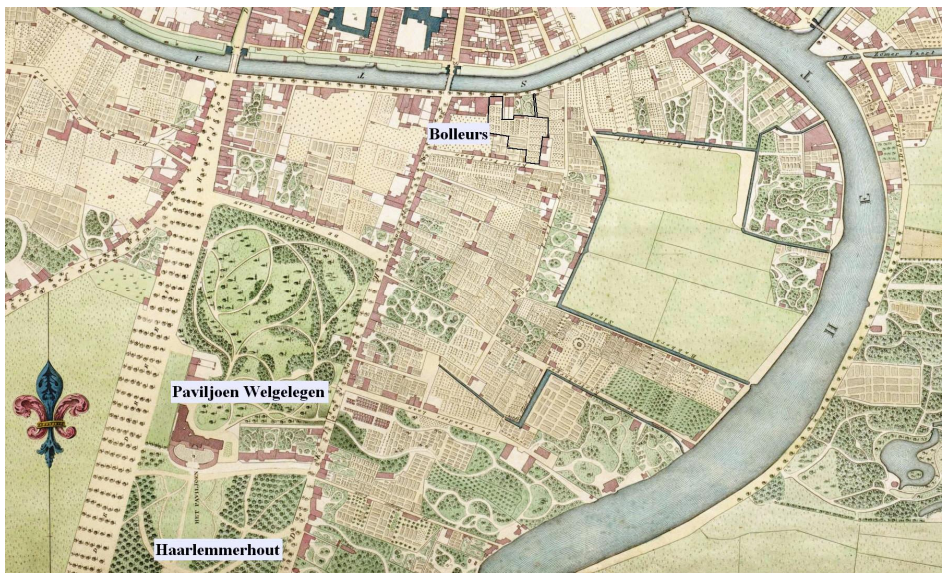

Afb. 4, Een Haarlemse bloemisterij met plantenstelling, bakken en kas/oranjerie, uit *Tafereel der stad Haarlem en derzelver geschiedenis van de vroegste tijden af tot op den tegenwoordigen toe* (1807-1808) van Cornelis de Koning.

*Duurman en Bolleurs, bloemisten te Haarlem (...) dezelve zullen in gem. logement op den verkoopdag te spreken zijn tot het maken van teekeningen voor tuinen, het aanleggen derzelve, en het leveren van heestergewassen, waartoe zij zich recommanderen.*²⁰

Duurman en Bolleurs, bloemisten en aanleggers van lusthoven te Haarlem (...) Ook bieden zij zich aan tot het maken van tekeningen voor tuin en lusthoven, tot den aanleg van dezelve, alsmede tot het leveren van het noodige plantsoen, alles ten civielste prijzen.²¹

Duurman en Bolleurs, bloemisten te Haarlem (...) Gezegde bloemisten recommenderen zich tot het leveren van bloembollen, plantsoen en vruchtbomen, alsmede tot het aanleggen van tuinen(...)²²

Afb. 5, Detail van *Kaart der stad Haarlem vervaardigd naar de kadastrale meting in het jaar 1822*, door F.J.Nautz en W.C.van Baarsel (graveur) (Noord-Hollands Archief, inv. nr. 51-000390-4 G). In zijn directe omgeving, ten zuiden van de gracht van Haarlem, moet Jan Bolleurs als tuinarchitect voldoende inspiratie op hebben kunnen doen en mogelijk opdrachtgevers hebben gehad.

*Duurman en Bolleurs, bloemisten te Haarlem (...) Bovengenoemde heeren bevelen zich aan tot het maken van teekeningen voor tuinen, waarover men hun des begeerende, op den dag van verkoop zal kunnen spreken.*²³

*Voorgenoemde heeren Duurman en Boleurs zijn te spreken zondag en maandag in de Korenbeurs, over het maken van teekeningen voor tuinen en buitenplaatsen, het leveren van bloembollen, plantsoen, enz.*²⁴

Een advertentie uit 1835, met *bloemisten en architects*, maakt onomwonden duidelijk dat Duurman en Bolleurs zichzelf als tuinarchitect kwalificeren: *Duurman en Bolleurs, bloemisten en architects te Haarlem (...) maken teekeningen van nieuwen aanleg enz.*²⁵

De tot nu toe laatst gevonden advertentie staat in de *Leeuwarder Courant* van 29 september 1843. Het betreft hier opnieuw enkel een *verkoop* van bloembollen.²⁶

Conclusie

Vanaf 1810 is er sprake van de (tuin)architect Jan Bolleurs en later, tot in ieder geval 1839, van de *architects* Duurman en Bolleurs. Emplooi werd voortdurend gezocht want in advertenties blijven ze zich aanbieden. Niet overvloedig, misschien zelfs slechts sporadisch, maar wel gedurende bijna 30 jaar. De opmerking *Minder in tel en aanzien, en toch ook knap is eene Boleurs* uit 1827 duidt toch ook op een zekere bekendheid.²⁷ Dus het moet wel zo zijn dat er sprake is van een bepaalde hoeveelheid tuinen ontworpen en mogelijk aangelegd door een of beide heren. Afgaand op de advertenties heeft het *maken van tekeningen* en leveren van plantmateriaal mogelijk de nadruk gehad, boven het aanleggen van tuinen. In het verlengde hiervan speculerend, is het denkbaar dat het veelal kleinere tuinen zijn geweest en mogelijk van een doorsnee niveau en voor de doorsnee rijkere burgerman. De ontwerptekeningen zijn vast geen presentatie-exemplaren geweest. En als bekend, een ontwerp gebruikt in het veld gaat meestal verloren. Bovenstaande speculaties zouden kunnen verklaren waarom ontwerpen van de hand van Jan Bolleurs (nog) niet gevonden zijn.²⁸

Noten

¹ Ronald van Immerseel, 'Minder in tel en aanzien, en toch ook knap is eene Boleurs'. De Haarlemse hortulanus Arent Bolleurs en zijn zoon Jan, *Cascade Bulletin voor tuinhistorie* 19 (2010) nr 1, 35-44.

² Noord-Hollands Archief, Burgerlijke Stand Haarlem, Overlijden periode 1812-1882, fiche 107, akte d.d. 21 december 1839.

³ Dr. H. Bitter, *De Hortus Medicus of Stads-kruidtuin van het Collegium Medico-Pharmaceuticum te Haarlem*, Haarlem 1914.

⁴ In de overlijdensakte van Theodorus Henricus Bolleurs staat 23 augustus 1835 als datum van overlijden. Er wordt geen beroep aangegeven en de akte wordt getekend door *Jan Bolleurs broeder van den overledenen, oud: vijftig* en *Anthonie Bolleurs broeder van den*

overledenen, oud: zes en veertig. Noord-Hollands Archief, Burgerlijke Stand Haarlem, Overlijden periode 1812-1882, fiche 90, akte d.d. 25 augustus 1835.

⁵ Noord-Hollands Archief, Haarlem Bevolkingsregister 308 1850-1860, wijk 7 nrs 308-706 (Buitenwijk 4) en Noord-Hollands Archief, Burgerlijke Stand Haarlem, Overlijden periode 1812-1882, fiche 178, akte d.d. 27 juni 1855.

⁶ watwaswaar.nl, Kadastraal Minuutplan Haarlem, Noord Holland, sectie F, blad 04.

⁷ watwaswaar.nl, Oorspronkelijk Aanwijzende Tafel (OAT), Haarlem, Sectie F.

⁸ Noord-Hollands Archief, Notariële akten van notarissen te Haarlem 1809-1811, Tp.76.158 nr 40, d.d. 20 februari 1811.

⁹ watwaswaar.nl, Oorspronkelijk Aanwijzende Tafel (OAT), Haarlem, Sectie F.

¹⁰ Op grond van gegevens uit Haarlems Bevolkingsregister 1850-1860, huwelijksaktes en overlijdensaktes. Noord-Hollands Archief.

¹¹ Noord-Hollands Archief, Notariële akten van notarissen te Haarlem (Nieuw Notarieel Archief Haarlem) 1840-1925, toegang 1972, inv.nr 69, akte 549.

Gepasseerd op 5 september 1855. Betreft kadastrale nummers: 701, 701a, 702, 729, 727a, 1377.

¹² www.digilegger.nl: Vestiging Amsterdam, Kadastrale gemeente HLM01, Sectie F, Register 71; leggers behorende bij perceelnummers 701, 702, 727, 729 en 1377. Digilegger ingezien op locatie Noord-Hollands Archief.

¹³ Het betreft de kranten: *Advertentieblad van het departement van de Wester-Eems, Affiches, annonces et avis divers d'Amsterdam = Advertentiën, aankondigingen en verschillende berigten van Amsterdam, Arnheemsche courant, Bredasche courant, Dagblad der provincie Brabant, Dordrechtsche courant, L'éclaireur politique: journal de la province du Limbourg, 's Gravenhaagsche courant, Groninger courant, Journal de la province de Limbourg, Leeuwarder courant, Noord-Brabander, Ommelander courant, Oprechte Haarlemse courant, Overijsselsche courant, Rotterdamse courant, Vriesche courant.* Meer zal gevonden worden als de *Oprechte Haarlemsche Courant* van na 1815 in de loop van 2011 in kranten.kb.nl beschikbaar komt.

¹⁴ *Gazette van Gend*, 23 en 26 augustus 1819.

¹⁵ Carla en Juliet Oldenburger, *Zocher on line. Groenprojecten van de Zochers in perspectief.* (versie 08-03-2010).

¹⁶ *Oprechte Haarlemsche Courant* van 7 juni 1817 en latere nummers.

¹⁷ *Oprechte Haarlemsche Courant* van 7 juni 1817, en bijvoorbeeld ook 5 juli 1817.

¹⁸ *Leeuwarder Courant* van 5, 12 en 19 september 1823.

¹⁹ *Dordrechtsche courant* van 30 augustus en 6 september 1828.

²⁰ *Dordrechtsche courant* van 2 en 8 september 1829.

²¹ *L'eclaireur politique : journal de la province du Limbourg* van 11 juli en 11 september 1829 en 23 juli 1830.

²² *Dordrechtsche courant* van 4 augustus, 2 en 4 september 1830.

²³ *Leeuwarder Courant* van 9 en 12 april 1833.

²⁴ *Bredasche courant* van 8 september 1839.

²⁵ *Leeuwarder Courant* van 18, 22 en 25 september 1835.

²⁶ In Marcel Bulte en Wim Post, *Bloeiende bedrijvigheid : 400 jaar bloembollenbedrijven in Zuid-Kennemerland*, Haarlem 2002 worden Duurman en Bolleurs enige malen genoemd. Ook Marcel Bulte noemt Jan Bolleurs *plaatsaanlegger*. Verder zou Bolleurs als zaakwaarnemer bij de verkoop van tuinen en buitenplaatsen hebben opgetreden en zich bezig hebben gehouden met stadsverfraaiing. Helaas worden bronnen niet vermeld en heeft contact van de auteur met Marcel Bulte niet tot meer details geleid. Waarschijnlijk vormde de *Oprechte Haarlemsche Courant* de bron van een en ander.

²⁷ Zie noot 1.

²⁸ In het archief van Hoogheemraadschap Rijnland, Collectie Kartografische Documenten, bevindt zich een drietal kaarten (geen tuinontwerp) uit 1835 en 1836 ondertekend door J. Bolleurs (collectienummer A-1403, A-2727 en A-3413). Het zijn kaarten betrekking hebbend op de vergraving van land in de Veenpolder onder Haarlem, behorend bij een verzoekschrift van Thomas Wilson, fabrikant te Haarlem. Onderwerp zijn een inlaatduiker, een waterzuiveringsbassin en een duiker voor de toevoer van het gezuiverde water naar de fabriek van Wilson op het Muizenveld (OAR inv.nr. 4642 & 11231).